

Kielitieteen luonteesta vielä kerran

Lars Hertzberg ja Matti Sintonen käsittelevät vastailmestyneessä artikkelissaan »On language as an object of empirical investigation» (Ajatus 38, 1980) synkronisen eli autonomisen kielitieteen luonnetta filosofin näkökulmasta. Myös lingvistien kannattaa mielestäni tutustua tähän artikkeliin.

H. & S:n käsittelemät ongelmat ovat Virittäjän lukijoille tuttuja niistä keskusteluista, joita olen vuosien varrella käynyt Bengt-Olof Qvarnströmin, Oiva Ketosen ja Esa Saarisen kanssa. Pohdintojensa tuloksena H. & S. esittävät, että vaikka esim. nykysuomi on olemassa »empiirisesti» eli »kontingenttisesti» (ts. se voisi olla toisenlainen kuin se itse asiassa on), sen kieliopillinen tutkimus ei voi perustua empiiristen metodien käyttöön. Synkroninen eli autonominen kielitiede ei siis ole empiirinen tiede. Siksi se tulee jyrkästi erottaa psykolingvistiikasta, joka on ilmeisellä tavalla empiirinen tiede.

H. & S. esittävät näkemyksensä Chomskyn kielitiedekonseptin kritiikkinä ja toteavat lisäksi (s. 164), että minun tulkintani autonomisen kielitieteen luonteesta »muistuttaa monissa suhteissa läheisesti» heidän tulkintaansa. Kuitenkin he näkevät minun syyllystyneen kahteen virheeseen: (A) Esitän epätoden väitteen, että kieltä koskeva (ateoreettinen) tieto on aina ehdottoman varmaa ja erehtymätöntä. (B) En tee autonomisen kielitieteen ja psykolingvistiikan välistä eroa kyllin selkeästi.

Näitä H. & S:n esittämiä käsityksiä haluaisin tässä puheenvuorossani lyhyesti kommentoida. Koska he viittaavat vain kahteen vuonna 1976 julkaistuun artikkeliin, teen itse jäljempänä samoin.

A-kohdassa tehty distinktio varman tiedon ja epävarman tiedon välillä jakautuu itse asiassa kahteen aladistinktion, joita H. & S. eivät huomaa erottaa toisistaan: 1) distinktio objektiivisen varmuuden ja objektiivisen epävarmuuden välillä; 2) distinktio objektiivisen eli intersubjektiivisen varmuuden ja subjektiivisen, mahdollisesti perusteettoman varmuudentunteen välillä. H. & S:n näkemyksen mukaan minä yksinkertaisesti väitän, että kieltä koskeva (ateoreettinen) tieto on aina ehdottoman varmaa, mikä merkitsee sitä, etten tee kumpakaan edellä esitetystä distinktiosta. Tämä näkemys voidaan helposti osoittaa paikkansapitämättömäksi.

Distinktion 1 osalta totean artikkelissani »The use . . .» yksiselitteisesti:

Toisaalta on olemassa kieltä koskevan ateoreettisen tiedon alueita, joilla sosiaalinen kontrolli ei ole ehdoton ja joilla ei siis voida kovinkaan varmasti tietää, onko jokin muoto korrekti vai ei. Jokaista kielenmuutosta edeltää tällainen epävarmuuden tila. (S. 188.)

Artikkelini »Was für ...» 10. jakso »Über den Unterschied zwischen objektiver Sprache und subjektiver sprachlicher Intuition» on kokonaan omistettu distinktiolle 2. Totean muun muassa:

Kielitieteessä kohdistuu subjektiivinen kieliintuitio objektiivisiin kielen sääntöihin, joiden objektiivisuus — aivan kuin päättely-

Keskustelua

sääntöjenkin — perustuu niiden *sosiaaliseen* luonteeseen, ts. siihen seikkaan, että ne ovat yhteisen tiedon kohteita. (S.74.)

Siirtykäämme B-kohtaan. H. & S. kiinnittävät huomiota väitteeseeni, että »synkroninen kielitiede tutkii kieltä koskevaa (normatiivista) tietoa». Tätä sanamuotoa olen tosiaan usein käyttänyt ja käytän edelleenkin. H. & S:n mielestä synkroninen kielitiede ei tutki kieltä koskevaa tietoa vaan »kieltä itseään», ts. kielen *s ä ä n t ö j ä* (joskin he myöntävät s. 161, että puhujat välttämättä *tietävät* kielensä säännöt). Koska »tieto» merkitsee H. & S:n mielestä psykologista tilaa tai aktia, he katsovat minun syyllistyvän psykologismiin eli häivyttävän autonomisen kielitieteen ja psykolingvistiikan välistä eroa (joskin he myöntävät s. 170, että minä olen »yleisesti ottaen» tietoinen tämän distinktion tarpeellisuudesta).

On tunnettua, että sellaiset sanat kuin »tieto» ja »ajatus» ovat systemaattisesti kaksiselitteisiä: ne voivat merkitä joko psykologista aktia tai sen kohdetta t. tulosta. Jos esimerkiksi sanomme, että eräät Schopenhauerin ajatukset miellyttivät Nietzscheä, emme tietenkään tarkoita, että jälkimmäistä miellyttivät jotkin psykologiset prosessit, jotka edellinen oli suorittanut kymmeniä vuosia aikaisemmin (vrt. Popper 1973: 326). Vastaavasti kun minä käytän autonomisen kielitieteen tutkimuskohteesta termiä »knowledge of language», se tarkoittaa aina tiedon kohdetta, ts. »language as known». Se että juuri tästä tulkinnasta on kysymys, käy ilmi lukuisista artikkelieni kohdista:

-- kielitiede tutkii kielen tosiasiallisia sääntöjä --; -- kielitiede tutkii ihmisten tosiasiallista kielellistä tietoa -- (»The use . . .» s. 196).

Koska säännöt ja käsitteet tiedetään *ex definitione*, käsiteanalyysi merkitsee normatiivisen tiedon analyysia (»Was für . . .» s. 61).

-- synkroniset kielioppikuvaukset on erotettava psykolingvistikista ja sosiolingvistikista kuvauksista yhtä tarkoin kuin pelien kuvaukset pelien psykologisten ja sosiologisten aspektien kuvauksista (»Was für . . .» s. 57).

Enempi kommentointi on tarpeetonta. Ainoa mielenkiintoinen kysymys on se, miten H. & S. saattoivat olla välttämättä virhetulkintojaan. Omasta puolestani olen valmis tarjoamaan seuraavan vastauksen. H. & S. ovat päätyneet (tai ainakin uskovat päätyneensä) itsenäisesti synkronisen kielitieteen luonnetta koskevaan käsitykseen, joka on (käytännöllisesti katsoen) sama kuin se, jonka minä olen jo aiemmin esittänyt. He eivät ole kuitenkaan maltta- neet jättää julkaisematta tutkimustuloksiaan (kuten joku toinen olisi heidän sijasaan ehkä menetellyt) vaan ovat pakottaneet artikkeleistani esiin merkillisyyksiä, jotka näyttävät aikaansaavan julkaisukynnyksen ylittämiseen riittävän eron minun käsitykseni ja heidän käsityksensä välillä.

Esa Itkonen

L Ä H T E E T

ITKONEN, ESA 1976a: The use and misuse of the principle of axiomatics in linguistics. — *Lingua* 38 s. 185—220.

— 1976b: Was für eine Wissenschaft ist die Linguistik eigentlich? — Dieter Wunderlichin toimittamassa teoksessa *Die Wissenschaftstheorie der Linguistik*, Athenäum, Frankfurt am Main s. 56—76.

KETONEN, OIVA 1975: Kielioppi ja kokemus. — *Vir.* 79 s. 195—199.

POPPER, KARL 1973: Objektive Erkenntnis. Hoffman & Campe, Hampuri.

QVARNSTRÖM, BENGT-OLOF 1972: Synkroninen kielitiede on empiiristä! — *Vir.* 75 s. 433—442.

SAARINEN, ESA 1975: Kieliopin testattavuus. — *Vir.* 79 s. 389—397.